

"Liten historik om vårt närområde"

Brf trädgårdsmästaren nr. 8 ligger på Odengatan i stadsdelen Vasastaden. Jag har därför försökt sammanställa en del information om vårt område. Min förhoppning är att du kanske kan hitta något "nytt" som du inte redan känner till.

De hygieniska och sociala förhållandena på Stockholms malmar var vid mitten av 1800-talet mycket dåliga. De norra delarna av Norrmalm, som senare skulle bli Vasastaden var fortfarande landsbygd. De miserabla sanitära förhållandena i kombination med en ökad byggverksamhet tvingade till slut stadsfullmäktige att tillsätta en kommitté, som under Albert Lindhagen lade fram ett förslag till gatureglering av Stockholms malmar år 1866. Grundtanken i förslaget var att med breda trädplanterade gator "i städerna införa landets friskhet och behag" och därigenom skapa drägligare bostads- och levnadsförhållanden för stadens snabbt växande befolkning. De breda gatorna skulle också möjliggöra bättre kommunikationer och i någon mån hindra elden att vid stora eldsvådor sprida sig från kvarter till kvarter. Syftet var givetvis också att ge staden en utformning värdig den storstad som Stockholm nu höll på att bli. Förebilderna hämtades i Paris, Wien och Berlin.

I stadsplaneförslaget från år 1866 delas i stort sett hela staden upp i ett rutnät med idel fyrkantiga kvarter. Genom hela Norrmalm, från Gustav Adolfs Torg till Brunnsviken bryter en 72 meter bred esplanad fram, den blivande Sveavägen. Sveavägen skulle ersätta de tidigare mindre vägarna Stora och Lilla Bad Stug Gatorna. Den föreslagna Birger Jarlsgatan är också en bred, om än inte lika bred som Sveavägen, och spikrak esplanad. Som öst-västlig esplanad har Odinsgatan lagts ut. På planeringsstadiet omtalades Odengatan såsom Rörstrandsboulevarden. Det skulle dröja ända fram till 1879 innan stadsplanen för Norrmalm fastställdes. Förslaget hade då genomgått en hel del förändringar efter många och långa diskussioner. Som exempel kan nämnas att Surbrunnsgatan föreslogs ersätta den tidigare föreslagna Odinsgatan som den öst-västliga tvåresplanaden. I den plan som slutligen fastställdes är Odengatan markerad precis som den går idag. Odengatan är 1850 meter lång och går i 65° vinkel öster om nordaxeln. Sveavägen blev betydligt smalare än i det ursprungliga förslaget - den blev "endast" 42 meter och slutade i söder vid korsningen Kammakargatan. Fram till 1885 då nuvarande Odengatan fick sitt slutgiltiga namn hade Brunkebergsgatan i Klara församling på Norrmalm hetat Odensgatan.

Stockholm upplevde under 1800-talets senare del en enorm folkökning. Stadens invånarantal ökade under åren 1870-1900 från 136.000 till omkring 300.000. Under 1880-talet var ökningen som allra störst. Efterfrågan på bostäder var givetvis oerhört stor. De centrala delarna av staden och nedre Norrmalm var i princip fullbyggda varför man bl.a sökte sig norrut för att vinna mark att bygga på. I och med att stadsplanen för Norrmalm fastställdes kunde byggnadsverksamheten sätta fart där.

Stadsdelsnamnet Vasastaden för den norra delen av Norrmalm har varit allmänt bruk sedan slutet av 1890-talet. Det är med all säkerhet namnet Vasagatan, fastställt 1885, som har inspirerat till namnbildningen Vasastaden. Det skulle dröja ända fram till år 1926, innan överståthållarämbetet officiellt fastställde stadsdelsnamnet. För det blivande Vasastadens del var det i första hand kvarteren söder om Odengatan som bebyggdes med stora hus av stenstadskaraktär. Norr om Odengatan var bebyggelsen mera av en oregelbunden, lantlig karaktär.

Sibirien

Området norr om Odengatan, som begränsas av Sveavägen och Roslagsgatan kallades i folkmun för Sibirien. Namnet dök upp på 1880-talet.

"Allt detta kallas Sibirien, därför att det ligger "bortom all ära och redlighet", men Sibirien är mitt hem", skriver teatermannen Per-Axel Branner i romanen "Pojke i Sibirien".

"Namnet ursprungligen uppkommit under en tid, då de usla och icke alls befintliga kommunikationsmedlen gjorde en färd till "Sibirien" rätt påkostande", skriver Staffan Tjerneld i sin bok "Stockholms Liv".

Övrig historik:

- ◆ De första lindarna på Odengatan planterades år 1908.
- ◆ Det bedrevs spårvagnstrafik på Odengatan mellan Valhallavägen och Sveavägen mellan åren 1904-1967.
- ◆ På Odengatan 31 låg en Konsumbutik, som var först i Sverige med självbetjäning (då kallat Snabbköp). Idén kom från USA. Öppnad midsommar år 1941.
- ◆ På Brunkebergsåsen, i den norra slutningen av det som några decennier senare skulle bli Observatoriekullen, låg en kvarn som gick under namnet Spelbomskan. Kvarnen var uppkallad efter en av de forna ägarna Mårten Spjilbohm. Därav namnet på det nuvarande lilla torget vid Stadsbiblioteket.
- ◆ Stadsbiblioteket är ritat av Gunnar Asplund och invigdes år 1928.

Jugend

1900-talets första årtionde är ur bebyggelsesynpunkt en viktig tid. Nya stilideal, som från Europa och Amerika nådde Sverige vid sekelskiftet skulle för ca 15 år framåt påverka såväl konsthantverket som arkitekturen - l'art nouveau eller jugend. Som idébakgrund för jugendstilen låg det engelska kravet från 1800-talets mitt på hantverksmässig kvalitet och intresset för naturen som motivkälla. De utländska idéerna sammansmältes med ett nationellt intresse för svensk natur och äldre arkitektur. Med Stockholmsutställningen 1897 blev jugend manifesterad och med 1909 års konstindustriutställning hade den nått sin höjdpunkt. Jugendstilen i Stockholms bostadsbebyggelse är mycket förenklad jämfört med vad man kan se i Paris, Bryssel och Wien. Stilen är antiklassisk och kännetecknas i svenska arkitekturen av en mjukt böljande eller stram linjeornamentik och dekorativa växt- eller djurmotiv hämtade från den svenska faunan. Arkitekter och konsthantverkare arbetade med fasadernas och interiörernas ofta konstnärligt eller kvalitativt högtstående dekorativa utsmyckning. Stiliserade svenska växt- och djurmotiv förekom i trapphusen, i både stuck och måleri. Det ordinära hyreshuset försågs med dekorhuggen stenportal, ibland smidesbalkonger och hörntorn och smårutade överfönster. Fasaden slätputsades och avfärgades i ljusa lätta toner: beige, gult och vitt. Ibland kläddes hela fasaden med huggen natursten. De alltmer komplicerade järn- och betongkonstruktionerna möjliggjorde bl.a. byggande av burspråken. I interiörerna blev hissar, badrum, wc vanligare och centralvärmen introducerades. Till de enklare husen hade dessa nymodigheter dock ej nått. Kakelugnen var alltjämt den främsta värmekällan och vedspisen användes jämsides med gasspisen. 1800-talets planlösningssideal övergavs inte tvärt, men en strävan att skapa ljusare och luftigare lägenheter började eftersträvas. Lägenheterna var större och ljusare mot den breda och fashionabla esplanaden Odengatan.

Burspråksrummen blev finrum, åt gården låg kök och tjänarrum. Ett eller två rum med kokmöjlighet och enkel inredning var dock den vanligast lägenhetstypen. Ledande arkitektfirmor under perioden var Dorph och Höög och Hagström och Ekman. Kvarteret Trädgårdsmästaren präglas än idag av bebyggelse i en enkel och återhållsam jugendstil från 1900-talets början.

För Stockholms växande befolkning byggdes 1900-1909 cirka 1300 nya bostadshus, varav cirka 1000 stycken finns kvar idag.

Ritningar eller skisser till utformning av entréer och trapphus i vanliga bostadshus från 1900-talets början har inte arkiverats i Arkitekturmuseets arkiv. Man kan anta att de detaljritningar som funnits har lämnats direkt till byggmästaren eller till den hantverkare som skulle utföra arbetet. Ritningarna eller skisserna har därefter kastats.

Trädgårdsmästaren

Kvartersnamnet Trädgårdsmästaren kommer av att det i början av 1700-talet fanns ett större trädgårdsområde där vårt kvarter nu är byggt.

Med vänlig hälsning

Anders Pettersson

Stockholm 1999-04-23

Uppgifterna hämtade ur:

- Nordöstra Vasastaden, byggnadsinventering, Sthlms Stadsmuseum (1988).
- Sthlms Liv, Staffan Tjerneld, P.A. Norstedt & Söners förlag (1949)
- Sthlms gatunamn, Stockhoms stad (1992)
- Innanför portarna, Sthlms trapphus 1880-1940, Norstedts förlag AB (1996)
- Portar, Byggförlaget (1982)